

АНОТАЦІЯ

Бутирін І.О. Розподільчі відносини в умовах формування інформаційно-мережевої економіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка (Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки). – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2025.

У дисертаційному дослідженні обґрунтовано логіку трансформації розподільчих відносин у процесі переходу від індустріально-ринкової до інформаційно-мережевої економіки. Цей процес характеризується зміною форм економічних механізмів і появою нових взаємодій між суб'єктами. Такий перехід означає зміну базових координат соціально-економічного порядку. Ці координати визначають принципи організації економічної діяльності в сучасних умовах. Доведено, що інформація стає ключовим продуктом і ресурсом виробництва, яка не є вичерпною, може бути багаторазово використаною, створеною у спільній взаємодії та привласненою кожним, не зникаючи в момент споживання. Ця властивість інформації забезпечує її унікальну роль у економічних процесах. Це радикально змінює устрій розподільчих відносин і принципи економічної взаємодії. Такі принципи включають нові підходи до розподілу ресурсів і координації економічної діяльності. В умовах інформаційно-мережевої економіки розподільчі відносини вже не виступають лише як ланка у русі продукту до споживання, а набувають статусу комплексного механізму організації доступу до ресурсів, визначення участі в економічному процесі та формування якості життя. Цей механізм впливає на економічні та соціальні аспекти добробуту.

Доведено, що цифрова форма існування економіки породжує нові форми власності, яка набуває динамічного, багаторівневого та технічно опосередкованого характеру. Ці форми власності відображають нові способи організації економічних відносин у цифровому середовищі. Власність більше не

гарантується виключно правом, а реалізується через алгоритмічно задані режими, які визначають місце суб'єкта в економічній взаємодії. Ці режими формують нові способи участі суб'єктів у розподільчих процесах. Показано, що такі інструменти як смарт-контракти, блокчейн і NFT забезпечують змінність режимів привласнення в реальному часі, де права на використання, обробку чи монетизацію ресурсів (даних, знань, контенту) розподіляються між суб'єктами через гнучке перемикання доступу. Ці інструменти сприяють гнучкості економічної взаємодії. Визначено, що власність зберігає свою внутрішню структуру, але реалізується через нову архітектуру привласнення, в якій суттєву роль відіграють технології. Ця архітектура базується на цифрових системах, які трансформують економічні процеси. Це формує нові механізми економічної взаємодії, в яких змінюється співвідношення виробництва і розподілу, їх взаємообумовленість і просторово-часова взаємодія. Така взаємодія дозволяє координувати економічні процеси в глобальному масштабі.

Виявлено, що праця в умовах формування інформаційно-мережевої економіки дедалі більше набуває ознак інтелектуальної, креативної та всезагальної, поєднуючи індивідуальну, приватну, відокремлену з скооперованою й усупільненою за своїм характером. Ця трансформація праці відображає перехід до нових моделей зайнятості. Показано, що, втрачаючи зв'язок із класичною формою зайнятості, праця дедалі частіше реалізується у формі активності в платформеному середовищі, де відсутні сталі соціальні гарантії, а винагорода формується на основі алгоритмів, трафіку, рейтингових систем і репутаційних метрик. Такі платформи створюють нові умови для економічної діяльності. У результаті модель доходу зміщується від об'єктивованої продуктивності до цифрово зумовленої присутності, що актуалізує ризики цифрової нерівності. Ця нерівність пов'язана з відмінностями в доступі до технологій, цифрових ресурсів і можливостях реалізації людського потенціалу. Доведено, що актуалізується зміна структурних співвідношень, в яких праця постає не лише джерелом вартості, а й формою соціального буття, у межах якої розгортається антропологічна сутність людини — через участь,

співдію, відповідальність і довіру. Ці аспекти підкреслюють соціальну роль праці в інформаційному суспільстві.

Показано, що інформаційні мережі дедалі більше виступають новим посередником, через який трансформуються процеси обміну в мережевому просторі-часі. Ці мережі забезпечують зв'язок між учасниками економічної системи. Споживач, залучаючись до інформаційних потоків і мережевих комунікацій, не лише реалізує цінність продукту, а й бере участь у формуванні його вартості як економічного ресурсу. Ця участь включає активну взаємодію з цифровими платформами. Вартість дедалі більше постає не лише як результат праці чи співвідношення попиту й пропозиції, а як результат спільної координації дій у межах мережевих систем. Ця координація залежить від технологій, які трансформують обмін.

З огляду на те, що вартість в інформаційно-мережевій економіці формується як результат інтеграції праці, власності та мережевого обміну у постійній динамічній взаємодії, доходи дедалі більше визначаються позицією суб'єкта в мережевій структурі та його здатністю брати участь у створенні й розподілі нової вартості. Ця позиція залежить від доступу до інформаційних ресурсів, навичок їх використання та алгоритмів. Розкрито, що така трансформація породжує нову хвилю нерівності, яка ґрунтується на нерівному доступі до технологій, алгоритмів, інфраструктури даних, а також на відмінностях у здатності капіталізувати увагу, вплив і мережеву присутність. Ця нерівність впливає на економічні можливості суб'єктів. Такий порядок формує соціально-економічну систему, в якій частина населення виявляється виключеною з інформаційно-мережевого простору економічної активності через особливості цифрового доступу. Цей доступ включає технічні та освітні компоненти.

Підкреслено, що, попри потенціал нових технологій щодо підвищення продуктивності та інклюзивності, їх впровадження без належного регулювання може призвести до посилення соціально-економічної поляризації. Ця поляризація виникає через нерівномірний доступ та розподіл благ. У зв'язку з цим у роботі обґрунтовано потребу в комплементарному поєднанні принципів

економічної ефективності та соціальної справедливості. Це поєднання передбачає створення умов для рівного доступу до економічних можливостей. Розподіл трактується не як вторинна функція, а як ядро нової парадигми господарювання, у якій формування вартості відбувається не лише в процесі виробництва, а й у способі її розподілу. Ця парадигма підкреслює значення розподілу для економічного розвитку. Справедливість у цьому сенсі не суперечить ефективності, а постає її необхідною умовою: лише справедливий розподіл формує довгострокову основу для технологічного оновлення та розвитку людського потенціалу. Цей потенціал охоплює освіту та професійні можливості. У цьому контексті доведено, що розвиток людського потенціалу та розширення можливостей працівників є визначальними чинниками справедливого розподілу вартості й сталого економічного зростання. Ці чинники сприяють збалансованому економічному розвитку.

У межах українського контексту розглянуто проблеми структурних диспропорцій у доходах, зумовлених інституційною фрагментарністю як першопричиною соціально-економічної нерівності. Ця фрагментарність відображає неузгодженість економічних і соціальних інститутів. Наголошено на необхідності реконструкції економіки як відповіді на фрагментацію системи в умовах переходу до інформаційно-мережевої моделі. Така реконструкція передбачає вдосконалення економічних і соціальних структур. Показано, що формування національної траєкторії розвитку має ґрунтуватися на логіці, в центрі якої — людина як суб'єкт праці, знання, привласнення та споживання. Цей підхід акцентує значення людського фактора в економіці. Такий підхід передбачає не лише інноваційне оновлення, а й переосмислення базових інститутів суспільства на основі інтеграції соціального, економічного та технологічного компонентів в єдиний стратегічний вектор. Цей вектор спрямований на створення умов для сталого розвитку. Відтак, людиноцентричний підхід підкреслює необхідність створення умов, у яких кожна людина може реалізувати свій потенціал через освіту, працю та доступ до ресурсів. Інтеграція соціального, економічного та технологічного вимірів у

стратегії розвитку сприяє формуванню збалансованої системи, яка забезпечує економічну ефективність і соціальну справедливість.

Ключові слова: методологія, інститути, власність, розподіл, інформація, мережі, платформи, цифровізація, штучний інтелект, зайнятість, доходи, нерівність, соціальна політика.